

Hon vägrade titta bort i Stretensk

Berättelse

År 1915 reste en ung svensk kvinna in i Ryssland med Svenska Röda Korset. Hon hette Elsa Brändström och var bara 27 år gammal. Eftersom Sverige var neutralt och stod utanför kriget, var hon en av få utanförstående som tilläts besöka de ryska krigsfängelägren. Det gav henne en chans som nästan ingen annan hade: att se sanningen med egna ögon och försöka förändra den.

En av platserna hon kom till var lägret Stretensk, långt ute i Sibirien. Där hölls tusentals tyska och österrikiska soldater fångna. Det var en plats där döden var vardag. En epidemi av fläcktyfus rasade, och sjukdomen spred sig snabbt eftersom de sjuka fångarna låg tätt intill de friska. Vattnet var smutsigt, och hygien var nästan obefintlig. Värst av allt var kanske att lägrets chef hade vänt bort blicken. Han låtsades inte se hur människorna omkring honom dog.

För Elsa var det omöjligt att acceptera. Hon var ung, men hon var orädd och envis. I stället för att vädja krävde hon att lägerchefen själv skulle följa med och inspektera hela sitt läger. Till sist gav han efter, och när han väl gick genom barackerna kunde han inte längre blunda för det han mötte. Den enkla handlingen – att tvinga den ansvarige att se – blev början på en förändring.

Sedan gick Elsa metodiskt till väga. Hon skilde de sjuka från de friska och flyttade dem till egna avdelningar, så att smittan inte kunde spridas lika lätt. Hon ordnade sjukrum, organiserade hur rent vatten skulle hämtas och delade ut kläder, mat och förnödenheter. Steg för steg bröts epidemin, och dödstalen sjönk.

Det Elsa gjorde i Stretensk blev mer än räddningen av ett enda läger. Hennes sätt att arbeta blev en modell som hon sedan använde i läger efter läger runt om i Sibirien. Med små medel, mest med mod, beslutsamhet och sunt förnuft, lyckades hon rädda tusentals liv. Det var här, bland de sjuka och bortglömda, som soldaterna gav henne det namn som skulle följa henne resten av livet: "Sibiriens ängel".

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
neutral	ett land som inte deltar i kriget, varken på den ena eller andra sidan
utanförstående	någon som inte själv är en del av något
krigsfängeläger	en plats där soldater hålls fångna under ett krig
epidemi	när många blir sjuka i samma sjukdom samtidigt
fläcktyfus	en farlig smittsam sjukdom
hygien	renlighet som skyddar mot sjukdomar
obefintlig	finns nästan inte alls

ORD	FÖRKLARING
vända bort blicken	låtsas inte se något svårt eller obehagligt
envis	ger sig inte, fortsätter trots motstånd
inspektera	undersöka och kontrollera noga
barack	ett enkelt, ofta avlångt hus där många bor
metodiskt	ordnat, steg för steg
förnödenheter	saker man behöver för att klara livet, som mat och kläder

Läsförståelsefrågor

- Varför kunde just Elsa, som svensk, besöka de ryska krigsfängelägren?
  - Hon var officer i den ryska armén.
  - Sverige var neutralt och stod utanför kriget.
  - Hon var släkt med tsaren.
- Vad var det största problemet i lägret Stretensk?
  - Fångarna vägrade att arbeta.
  - En epidemi av fläcktyfus spred sig snabbt.
  - Det fanns för många läkare.
- Varför spred sig sjukdomen så snabbt i lägret?
  - De sjuka låg tätt intill de friska.
  - Fångarna reste ofta mellan olika läger.
  - Det var för kallt ute.
- Hur fick Elsa lägerchefen att inse hur illa det var?
  - Hon krävde att han själv skulle inspektera hela lägret.
  - Hon skrev ett brev till den svenska kungen.
  - Hon betalade honom för att han skulle hjälpa till.
- Vad gjorde Elsa för att stoppa epidemin?
  - Hon skilde de sjuka från de friska och ordnade rent vatten.
  - Hon skickade hem alla fångar.
  - Hon brände ner de smittade barackerna.
- Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
  - Lägerchefen hade först vänt bort blicken från fångarnas lidande.
  - Elsas sätt att arbeta användes sedan i andra läger i Sibirien.
  - Elsa fick en medalj av den ryska regeringen för sitt arbete i Stretensk.
- Texten säger att Elsa "vägrade titta bort". Vad betyder det, och varför är det viktigt i berättelsen?
(öppen fråga)
- Varför tror du att det var så verkningsfullt att tvinga lägerchefen att själv gå genom barackerna?
(inferens)
- Elsa var bara 27 år men vågade ställa krav på en mäktig man. Vad säger det om henne som person? (inferens)

Facit

1. Sverige var neutralt och stod utanför kriget.
1. En epidemi av fläcktyfus spred sig snabbt.
1. De sjuka låg tätt intill de friska.
1. Hon krävde att han själv skulle inspektera hela lägret.
1. Hon skilde de sjuka från de friska och ordnade rent vatten.
1. ja b) ja c) det står inte i texten
- Exempel på svar: Det betyder att hon inte blundade för lidandet utan valde att se det och göra något åt det. Det är viktigt eftersom hela förändringen började med att hon vägrade acceptera det orättvisa.
- Exempel på svar: När den ansvarige själv tvingades se eländet kunde han inte längre låtsas att det inte fanns, och då blev han tvungen att tillåta förändringar.
- Exempel på svar: Att hon var modig, orädd och envis, och att hon brydde sig mer om fångarnas liv än om att vara försiktig eller artig mot makten.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Scenen bygger på dokumenterade uppgifter om Elsas arbete i Stretensk 1915 (Svenskt kvinnobiografiskt lexikon m.fl.). Berättelsen står i preteritum; passar för att öva dåtid, bisatser och orsakssamband (eftersom, så att, i stället för att). Tema: civilkurage och att stå upp mot likgiltighet hos makten. Den avslutande inferensfrågan kan användas som en kort skrivuppgift.

Diskussionsfrågor

- Elsa tvingade chefen att se det han helst ville slippa se. Varför är det ibland så lätt att "titta bort" från andras lidande?
- Finns det människor i vår tid som gör liknande saker som Elsa? Ge exempel.
- Vad tror du krävs för att en ung person ska våga säga emot någon med mer makt?
- **Skriv (4 meningar):** Berätta om en person du beundrar för att hen vägrar titta bort när någon har det svårt. Vad gör personen?

Källor och faktagranskning

- Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (SKBL): Elsa Brändström – <https://www.skbl.se/sv/artikel/ElsaBrandstrom>
- Wikipedia (engelska): Elsa Brändström – https://en.wikipedia.org/wiki/Elsa_Br%C3%A4ndstr%C3%B6m
- Populär Historia: Elsa Brändström – riskerade livet för krigsfångarna – <https://populärhistoria.se/krig/forsta-varldskriget/elsa-brandstrom-riskerade-livet-for-krigsfangarna>
- Världens Historia: Sibiriens ängel – <https://varldenshistoria.se/krig/forsta-varldskriget/sibiriens-angel>
- 1914-1918-Online (WW1 Encyclopedia): Brändström, Elsa – <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/brandstrom-elsa/>

Fakta granskad i juni 2026. Elsa Brändström föddes 26 mars 1888 i Sankt Petersburg och dog 4 mars 1948 i Cambridge, Massachusetts, USA (i cancer). Hon arbetade för Svenska Röda Korset i krigsfångeläger i Sibirien 1915–1920 under första världskriget och kallades "Sibiriens ängel". Hon insjuknade i fläcktyfus 1919 och återvände till Sverige 1920. 1929 gifte hon sig med den tyske pedagogen Robert Ulich; dottern Brita föddes 1932. Familjen flyttade till USA 1934 (Ulich fick tjänst vid Harvard) för att lämna Nazityskland, och i USA hjälpte hon flyktingar undan nazismen. Osäkerhet finns kring exakt dödsorsak (anges som bröstcancer eller bencancer i olika källor) och detaljer kring hennes arrestering i Sibirien (årtal anges varierande som 1918/1920).

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.